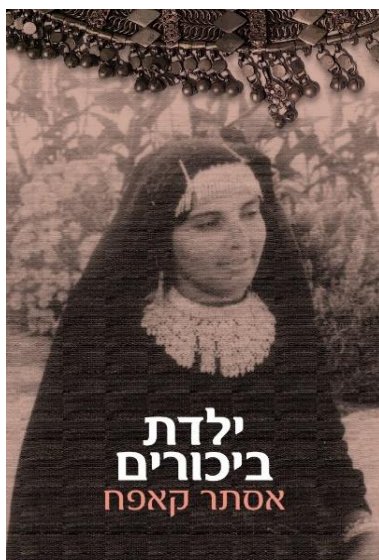

ילדת ביכורים

רומן היסטורי מאת אסתר קאפח

האדם, החיים והאהבה

ראשית זכיתי, תודה לאל, להוציא לאור את ספרי החמישי, "ילדת ביכורים", שהינו רומן היסטורי חדשני. על גב הספר נכתב, "מרים נולדה כבת ביכורים השוברת שרשרת מפוארת של בנים בכורים במשפחת אביה. בילדותה היא חוטבת עצים ושואבת מים בהרי אחדוף בדרום תימן, אך גם מתגלה כזמרת טבעית מחוננת. היא מתבגרת מהר מאוד ואף נאלצת לחזות באביה... מרים שורדת את המסע המפרך, אך נחשפת לאירוע היעלמות ילדתה של מזל, בת משפחתה". את המסה הספרותית הנוכחית אקדיש למשולש האנושי, האדם, החיים והאהבה.

האדם

הסופרת שרה אהרוני בדברי הביקורת שלה בערב השקת הספר ב- 25.08.2021. טוענת כי הספר מגלם את אהבת החיים ואהבת האדם: "ספרה של אסתר קאפח 'ילדת ביכורים' הינו סיפור רווי חיים המגולל בגילוי לב וברגישות את סיפורה של משפחה מהכפר קוראנה בתימן ועלייתה לארץ ישראל, ומזמין את הקורא להיכרות עם תרבות יהדות תימן ולמסע חיים מרתק. עבודת התחקיר המעמיקה נותנת אותותיה במידע הרב שנשזר בתוך העלילה. התיאורים המדקדקים והציוריים לוקחים את הקורא אל המקום ואל האווירה. נתחי החיים הנוסטלגיים מתוארים בהרחבה ובמתק הזיכרון. האמונה, האופטימיות והאהבה מלווים את הסיפור, שהינו שיר הלל לאהבת החיים ולאהבת האדם".

על אף קשיי החיים של היהודים בגולת תימן כאנשי חסות נתונים למצבי רוח משתנים של נותני החסות, הגוזרים עליהם גזרות חדשות לבקרים, לא נפגעה מסורת המשכיות של התא המשפחתי. אדגים זאת בקטע מן הרומן המובא בעמודים 67-68.

בימים טובים יורדים גשמים בכמויות גדולות כך שהבארות מתמלאות מים, הצמחייה הטבעית רוויה, העצים כורעים תחת נטל הפירות, השדות מלבלבים ומניבים תנובה יפה. אני נהנית לטפס ולקטוף, אבל הייתה זו שנה שחונה ללא גשמים ראויים. על כל פנים, לא היה בכך כדי להפריע למשפחה להתרחב. כשהייתי בת שבע הבחנתי בבטן הגדולה שאימי נושאת. התמלאתי תקוות חדשות. מאוד רציתי אח קטן. ביום שמש בהיר בהיותי עסוקה בין צמחי הכאד" והשד'אב בגינת הגג, הגיעה לאוזניי קריאה בהולה: "לכי, מרים, לקרוא למיילדות וגם לדודה שרה", בקשה אימי בפנים מכווצות מעוצמת הכאב.

רצתי כאילה שלוחה להזעיק את המיילדות. שתי המיילדות טיפלו באימי. דודה שרה עמלה על הכנת הלחוח במטבח ואני, נרגשת, עזרתי על ידה ככל הנדרש. בדיוק כשנשמע קול בכיו של הרך הנולד, הסתיימה הכנת הלחוח. ריח המאפה מילא את הבית והלחוח הטרי סיפק את רעבונה של היולדת המותשת מתהליך הלידה והצירים התכופים עד לצאתו של הילוד לאוויר העולם. אחי נולד ביום שישי י' בשבט תש"ז כאשר העריסה שלו מוכנה עם כל מה שדרוש לתינוק בן יומו. ברוריה אחותי צהלה לקראתו כמי שמוצאת צעצוע מרתק. מהר מאוד הרחקתי אותה ממנו לבל יינזק בטעות. העסקתי אותה עם בובת התירס וכשהייתה שקועה, התגנבתי בשקט על קצות האצבעות לראות את התינוק. כמה חמוד אחי הקטן! עיניו שהיו באפלה מוחלטת, מצמצו עתה ללא הרף מפני אור היום. פיו הקטן עשה עוויות כמחפש דבר-מה. אפו הזדקר באמצע הפרצוף ואוזניו היו חבויות בתוך הפופייה, ששמה לראשו המיילדת, שמא יצטן. באותה שבת בדרך לבית הכנסת צעדתי כהרגלי עם אבי, אך הפעם הרגשתי חשיבות יתרה, כי אבא התייעץ עימי על שמו של התינוק.

יהודי תימן שחיו על פי מסורת אבות הבינו היטב את מטרת בריאת האדם וחיו בהתאם. לדידם האדם הוא גולת הכותרת של הבריאה והגרעין המרכזי של התא המשפחתי. הרי האדם נברא ביום השישי והנו אחרון הנבראים בסדרת היונקים. כלומר האדם נברא כאשר הכל ערוך ומזומן לכבודו. הקב"ה הביא את העולם לדרגה של שלמות. מכאן ואילך מוטלת על האדם המשכיות היצירה והתחזוקה של העולם. הוא היחיד מבין הברואים שנברא בצלם אלוהים כמאמר הכתוב (בראשית א כז) "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם". שלוש פעמים מודגש בפסוק זה דבר בריאתו של האדם, כדי להורות כי מן הנבראים הוא, כמו התנינים הגדולים, כמו נפש החיה השורצת במים והעוף למינהו. אולם בשונה מיתר הנבראים אדם נברא "בצלם אלוהים".

דמיונו של האדם לאלוהים מתבטא בשאיפתו וביכולתו של האדם להיות יוצר. הכוח הבולט ביותר שהאדם נתברך בו הוא השכל האנושי המסוגל לעמוד מול העולם ולחקור את פעולתו המורכבת. בשעה שבירך ה' את האדם הראשון והטיל עליו לכבוש את הטבע, כיוון אותו אל תכונות השכל, אשר באמצעותן יכול הוא להשתלט על הטבע למרכיביו השונים, חי, צומח ודומם.

אומר רב סעדיה גאון, רס"ג:

יתרון האדם איננו דמיון שעלה בדעתנו, אלא אמת נכון וצדק ברור. ולא כיבדו הקב"ה בדבר זה, אלא מפני שעשאו נושא מצוותיו ואזהרותיו. ואכן, המצווה הראשונה שמצווה האדם היא: "ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשׁו ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ" (בראשית, א, כח).

עם לידתו מתחיל האדם את מסלול החיים.

החיים

צורת החיים של יהודי תימן עד לפני 75 שנה דמתה מאוד לזו של אבותיהם ואבות אבותיהם כפי שאנו מכירים מסיפורי המקרא. בראש ובראשונה זה התבטא בהתיישבות סביב מקורות מים, ימים, נהרות, מעיינות, נחלים ובארות. מהם הזינו שטחי חקלאות וטרסות במורדות ההרים. פעמים רבות אירעו מחלוקות סביב נושא בארות המים המשמשים את תושבי הכפרים היהודים והכפרים הערבים. בדרך כלל דאגו היהודים להפריד בין בארות המים לשימוש שלהם לבין אילו של שכניהם גם אם הדבר דרש תשלום כפול ומכופל. חשש תמידי היה קיים מפני שנות בצורת ומיעוט הגשמים. אירועים שונים ומגוונים שהתרחשו קשורים לבאר. אדגים זאת בקטע מן הרומן המובא בעמוד 121:

"...זה קרה לקראת הקיץ. הבאר שלידה שיחקנו התרוקנה כמעט לגמרי ובכל זאת פאטימה לקחה את הדלי כדי לשאוב מים להרוות את צימאונה. תוך כדי הורדת הדלי, החליקה ונפלה אל תוך הבאר. הצעקה האימתנית שלה גרמה לשרשרת זעקות ובכיות. לקול זעקות הבכי הבהול שלנו, התאספו יהודים וערבים, הביאו סולמות שהכינו מבד ושני גברתנים ירדו להעלותה. הם הניחו אותה על האדמה כשהיא מעולפת. אנו בכינו לידה מרוב צער על גודל האבדה. סביבנו התקהלו אנשי הכפרים, יהודים וערבים. לפתע החלו הערבים להתלחש שיהודים זרקו אותה. בן רגע נעלמו יחסי הידידות והשכנות הטובה. רוח רעה אפפה את המקום שעה ארוכה, עד אשר התעוררה פאטימה וספרה את אשר אירע בהדגישה שוב ושוב, 'אף אחד לא דחף אותי'."

דוגמה אחרת לאירוע סביב באר המים ניתן לראות בסיפורו של מארי יוסף רצ'א המובא בספר "תימנה" בעמוד 101. על באר המים המתוקים ועל המעיינות של העיר "ירים" ניתן לקרוא בספר "הליכות תימן" בעמוד 385 וכיו"ב במקורות נוספים. ניתן להבין שהחיים השוקקים היו סביב מקורות המים. תמונה זו ניכרת היטב בספרי "ילדת ביכורים" ואף מעצימה את התופעה של התלות במים בכלל ובמי גשמים בפרט. עמודים 73-74 מראים תופעה מעניינת ביחסי יהודים ערבים. בשנת בצורת באמצע המאה העשרים הבארות יבשו ומשלחת של נכבדי הכפר הערבי באו אל המארי של היהודים בכפר קוראנה בבקשה יוצאת דופן לבוא לבית הכנסת של היהודים לענות "אמן" על תפילת הגשם. הם האמינו כי אלוהים של אלה שומע את תפילותיהם ונענה להם.

באר המים משמשת כמוטיב מרכזי בשיר שכתבתי בהשפעת תחקירים מקדימים לכתובת הספר. השיר נקרא, "באר גרר בכפר קוראנה" נדפס בכתב העת תהודה 38 ואילו מילות בתי השיר.

שוב בצרת. הבאר גרר יבשה. / שמה אמי הפד על שכמה,
 שרקה דרכיה במעלה הר תורה / לתור אחר באר חדשה.
 מרים אחריה מחישה צעדיה / וכדה הקטן כבד על שכמה.
 איה המים יבשו השפתיים / כשלו הרגלים ומים אין.

כפת ראי בלטה מרחוק / חבויה בין סוף וקרוב.
 ראי בתי מעשה השם! / עלזה האם בבוא השמש.
 נס על הבאר כמשה / במדבר מדבר ומפה.
 באר לחי זורם בקר / מים חיים אל הפד.

באר מרים, קראו השפתיים! / באר מרים, נשנה לחיים!
 עלי באר ענו-לה. / עלי באר ענו-לה.

האהבה

בפרשת הבריאה נכתב, "לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו". כל בעלי החיים נבראו זכר ונקבה, מה המיוחד באדם? רבי אברהם בן דוד, הראב"ד, בספרו "בעלי הנפש", אומר, שאצל החיות תפקיד הנקבה הוא לדאוג לקיום המין, וכל מערכת היחסים בין הזכר לנקבה אצל בעלי החיים היא רק לצורך קיום המין שלא ייכחד מן העולם. לכן הקשר הוא

מקרי, קשר גופני רגעי. זו הסיבה, שכל אחד מבני הזוג בבעלי-החיים נברא בפני עצמו והולך לדרכו לאחר הקשר הגופני.

הקשר של האדם שונה מיתר היונקים. בשל דרגתו הרוחנית הוא זקוק לשותפות. לא רק לבת-זוג טכנית לקיום המין האנושי. זו המשמעות של הפסוק "לא טוב היות האדם לבדו": דרגתו הרוחנית של האדם מחייבת אותו להתקשרות קבועה עם אשתו, ודבר זה מצריך התאמה. לכן מובן מדוע האישה נבראה מצלעו של בן זוגה, ורק אז נקראו 'אדם'. "זכר ונקבה בראם ... ויקרא את שמם אדם" (בראשית ה, ב).

ר' אליעזר אומר (יבמות סג,) "כל אדם שאין לו אישה אינו אדם". מצות חכמים חלה עליהם להינשא (רמב"ם, אישות טו). שאלו תלמידים את ר' דוסתאי מפני מה איש קולו עבה ואישה קולה ערב? ענה זה ממקום שנברא וזה ממקום שנברא. מפני מה איש מחזר על האישה ואין אישה מחזרת על האיש? משל לאדם שאבדה לו אבדה. מי מחזר על מי, הוי אומר בעל האבדה מחזר על אבדתו (מדרש הבאור ע' רעט).

מדרש תנחומא אומר "כל אישה שמתייחדת עם בעלה, בקדושה הקב"ה מעמיד ממנה בנים צדיקים". בהקשר אחר אנו מוצאים את ר' דוסא בן הרכינס אומר לחכמי ישראל שמיום שנולד לא הוציאה אמו את העריסה שהיה בה מבית המדרש, כדי שלא יכנסו באוזניו אלא דברי תורה. זו משמעות האמירה "אשרי יולדתו". במעשה זה אמו הביאה לו יתרון על פני חבריו כיוון ששמע רק דברי תורה מיום היוולדו.

האהבה ניכרת היטב בטיפוח הילדים מתוך הפנמה כי ילדים לומדים מאורח חייהם. פירוש הדבר, אם ילד גדל בבית מלא לעג, הוא לומד להיות חרד. אם ילד חי באווירת בקורת הוא לומד לגנות. אם ילד חי באווירה של חוסר אמון הוא לומד להיות נוכל. אם ילד חי באווירת שנאה הוא לומד להיות עוין. מאידך, אם ילד מוקף חיבה הוא לומד לאהוב. אם ילד זוכה לעידוד הוא רוכש בטחון עצמי. אם ילד חי באווירה של אמת הוא לומד צדק. אם ילד חי בשיתוף עם אחרים הוא לומד להתחשב ברגשות הזולת. אם ילד חי באווירה של סבלנות הוא לומד להיות סובלני.

העיסוק היומיומי בטיפוח הילדים דורש השקעה משני בעלי הזוג, עם זאת נוצר צורך למצוא את פרקי הזמן לחזק את הקשר הזוגי שיכול ללבוש צורות שונות. שירי "כיפת אהבה" שהתפרסם בספר "זכוכית מגדלת", בשנת תש"פ בעמוד 67 ואף הולחן והועלה ליוטיוב מבטא פן מסוים בעוד שירי "זר החתונה" שם בעמוד 64 מבטא פן אחר.

גבעולי קפודן
מאכל תאנה
לחטן ולפלה.
פדוריו צבעו
את זר החתונה
שלי.

כך או כך דרושה עבודה שיתופית מאומצת להישרדות זוגית.
הספר "ילדת ביכורים" מפגיש אותנו עם ערוצים שונים של אהבה ויצירת קשר זוגי. יתרה מזו,
יש פריצת דרך שונה מהותית ואשר יוצרת לעיתים מתחים בין דוריים. האם תופעה זו הינה
תלוית תרבות? כיצד זה קורה בפועל לאור העובדה שהבת וההורים שייכים לאותה תרבות?
מה חלקה של הסביבה ביצירת השונות?

על שאלות אלו ואחרות תקבלו תשובות בספר.